

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

УДК 340.15:349.6

Брусакова О. В.,

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри загальноправових дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ THE LEGAL ADJUSTING OF ECOLOGICAL SAFETY IS IN UKRAINE: SOME ASPECTS

У статті розглядається сутність правового регулювання екологічної безпеки в Україні на нинішньому етапі розвитку. Аналізується сучасне українське законодавство щодо пріоритетних національних інтересів у сфері екологічної безпеки, основні засади екологічної безпеки.

Ключові слова: Україна, екологічна безпека, правове регулювання, довкілля, природоохоронна діяльність.

В статье рассматривается сущность правового регулирования экологической безопасности в Украине на нынешнем этапе развития. Анализируется современное украинское законодательство относительно приоритетных национальных интересов в сфере экологической безопасности, основные принципы экологической безопасности.

Ключевые слова: Украина, экологическая безопасность, правовое регулирование, окружающая среда, природоохранная деятельность.

The article deals with the essence of the legal regulation of environmental safety in Ukraine at the current stage of development. The current Ukrainian legislation is analyzed with respect to priority national interests in the field of environmental security, the main principles of environmental safety.

Key words: Ukraine, ecological safety, legal adjusting, environment, nature protection activity.

Україна на сучасному етапі своєї історії обрала європейський вектор розвитку, про що свідчить підписання угоди про асоціацію з ЄС і взяття зобов'язань щодо комплексного реформування законодавства і приведення його у відповідність з європейським. Одним із найважливіших напрямів у цій сфері є екологічна сфера – гостро актуальна для сьогоденної України. Негативні наслідки аварії на Чорнобильській АЕС, високий ступінь забруднення повітря, води та ґрунту, надмірне зосередження шкідливого промислового виробництва в деяких областях, непродумане природокористування в сукупності створюють реальну загрозу національній безпеці нашої держави в екологічній сфері. Для розв'язання цієї проблеми необхідна наукова розробка принципів та основ екологічної безпеки України, забезпечення механізму її реалізації. Саме це і зумовило розгляд нами основних проблем правового забезпечення екологічної безпеки в республіці.

Різні сторони цієї проблематики в теоретико-правовому аспекті досліджували В.І. Андрейцев [1], Ю.С. Шемшученко [2]; В.В. Костицький [3], О.В. Патлачук [4], Б.Г. Розовський [5]. Проте їх розробки не вичерпують дану тему, і тому своє завдання ми вбачаємо в подальшому висвітленні правових аспектів цієї значної за обсягом теми.

Екологічні проблеми та екологічна безпека знайшли своє закріплення в чинній Конституції України. У ній визначено: права людини на безпечно для життя і здоров'я довкілля; обов'язки людини і

держави в екологічній сфері; повноваження державних органів влади та місцевого самоврядування щодо забезпечення екологічної безпеки та охорони довкілля [6]. У сучасному українському законодавстві чітко визначено пріоритетні національні інтереси у сфері екологічної безпеки, до яких віднесено: забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства; збереження довкілля; раціональне використання природних ресурсів (ст. 6 Закону України «Про основи національної безпеки України») [7].

Основні засади у сфері екологічної безпеки сконцентровані в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища». Вже в ст. 1 Закону вказується, що «завданням законодавства про охорону навколишнього природного середовища є регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною» [8].

Ст. 50 Закону визначає екологічну безпеку як стан навколишнього середовища, де забезпечується погіршення екологічної ситуації, зменшується небезпека для здоров'я людей, і це забезпечується реалізацією значного комплексу взаємопов'язаних політичних,

економічних, організаційних, правових, екологічних, технічних і інших заходів. [8].

Проте, як справедливо зазначає Ю. Шемшученко, цей Закон вже не відповідає сьгоднішнім реаліям. Він базується на концептуальних засадах 1990-х рр. і не забезпечує системної екологізації всіх сфер громадського життя. Навіть із точки зору термінів Закон не узгоджується з усталеною міжнародною термінологією в цій сфері [2, с. 5].

Важливе місце в екологічному законодавстві 1990-х років посідають «Основні напрями державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки (прийняті Верховною радою України 5 березня 1998 р.). У цьому документі сконцентровано основні положення щодо національної екологічної політики Української держави з наголосом на те, що політика у сфері екології повинна передбачати проведення таких заходів, які б забезпечували досягнення гармонійності та оптимальності взаємостосунків у тандемі «суспільство-природа» [9].

У цьому аспекті істотну роль повинна була зіграти Концепція Національної стратегії сталого розвитку республіки. Сталий розвиток визначається як розвиток суспільства, що задовольняє потреби сучасного суспільства, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти їх життєві потреби [10, с. 86]. Згідно зі своїми міжнародними зобов'язаннями Україна, як член ООН, повинна була ще до 2002 р. розробити дану стратегію, але це зобов'язання залишилось невиконаним.

Слід підкреслити, що Кабінет Міністрів України 17 жовтня 2007 р. ухвалив Концепцію стратегії національної екологічної політики України на період до 2020 року. Дана Концепція передбачає поступове переведення економіки в «екологічно безпечне русло», оптимізацію використання та відтворення природних ресурсів, істотне покращення екологічної ситуації, гарантії екологічної безпеки, суттєве зменшення екологічних небезпек для здоров'я людини, введення чіткої та продуманої системи екологічного маркування товарів і продуктів харчування, поліпшення якості питної води та якості повітря відповідно до європейських стандартів, недопущення змін клімату під впливом технічної перебудови виробничого комплексу та запровадження енергоефективних і ресурсоощадних технологій [11, с. 77].

Важливим у плані вдосконалення законодавства України та політики держави у сфері екологічної безпеки є екосистемний підхід. Деякі його принципи частково знайшли свою реалізацію в змісті нормативно-правових актів, прийнятих у сфері охорони природи. Використання цього підходу пов'язане з потребами досягнення мінімізації наслідків тенденції до послаблення екологічної стійкості природних об'єктів, в основі якого – зменшення кількості видів флори та фауни, скорочення обсягів популяцій та ареалів їх поширення. Це рельєфно видно на прикладі лісів, що розташовані на території України. Ще на початку I тисячоліття н.е., за підрахунками відомого фахівця у цій сфері С.А. Генсірука, вони

складали близько 40% її сучасної території, а сьогодні – тільки 15,7% [12, с. 178]. Доктрина екосистемного підходу означає інтегроване управління природним фондом, що забезпечує його охорону та раціональну експлуатацію [13, с. 142].

Положення екосистемного підходу знайшли відображення в Законі «Про екологічну мережу України» в ст. 4, в якій закріплено принцип формування екомережі шляхом забезпечення цілісності екосистемних функцій складових елементів екомережі та збалансоване використання природних ресурсів на території екомережі [14].

2001 і 2002 роки були досить показовими для діяльності Верховної Ради України щодо поліпшення екологічної безпеки в республіці. Двічі розглядався законопроект «Про державну систему біобезпеки під час здійснення генетично-інженерної діяльності» та згодом – «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні і практичному використанні генетично-модифікованих організмів». Проте вчені та екологічні організації в один голос відзначали, що цей законопроект мав низку недоліків, оскільки був спрямований не на утворення цілісної системи біологічної безпеки в Україні, а фактично на підтримку підприємницької діяльності деяких впливових компаній, які мали великі прибутки від виробництва та розповсюдження трансгенних рослин. В Україні, на жаль, не створено продуманої та чіткої нормативно-правової бази, яка б регулювала обіг трансгенних рослин. Можна згадати, що 1 серпня 2007 р. Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 985 «Питання обігу харчових продуктів, що містять генетично-модифіковані організми або мікроорганізми», що передбачала маркування продуктів на наявність ГМО при перевищенні рівня 0,9% з 1 листопада 2007 р., але майже одразу після настання цієї дати, 21 листопада 2007 р., постановою № 1330 Кабмін скасував її і доручив низці Державних комітетів та міністерств (в т.ч. Міністерству охорони навколишнього природного середовища) подати пропозиції щодо розробки проектів нормативно-правових актів, які б регулювали процедуру маркування тих сільськогосподарських товарів, що вироблялися із застосуванням ГМО. Але довгий час це не має продовження. [15, с. 113].

Необхідно відмітити, що проблематика екологізації економічного механізму в Україні зумовлюється її помітною роллю в енергоспоживанні, економічно неефективним виробництвом. Такий стан проблеми відповідає загальноосвітній тенденції розвитку інноваційного сучасного прогресу. Зменшення матеріальної енергоемності виробництва стає чинником міжнародної конкурентної боротьби, інструментом економічної геополітики [16, с. 49].

Важливе значення в правовому регулюванні екологічної безпеки має правозастосовча діяльність місцевих органів влади. У цьому плані слід звернути увагу на такий важливий елемент управління екологічною безпекою, як регіоналізація. Вона повинна враховувати специфіку територій (регіонів) з точки зору їх екологічної безпеки. Найважливіше значення

має виділення таких регіонів, для яких характерна концентрація та переважання деяких типів небезпеки в їх межах. Домінантними ознаками регіоналізації є як наявність різних елементів екологічної безпеки, так і їх поєднання та переплетіння. Серед основних принципів регіоналізації В.М. Шмандій О.В. Шмандій визначають такі: територіальну цілісність регіону, зосередженість характерних джерел небезпеки та переважну локалізацію її проявів у межах регіону, спільність процесів формування небезпеки [17, с. 13].

Як бачимо, процес правотворчості у сфері екологічної безпеки та утворення відповідних організаційно-адміністративних інститутів, хоча і триває вже третє десятиліття, ще далекий від повної реалізації,

і не ліквідував деякі значні правові лакуни нормативно-правової системи України. Найголовніше з того, що потребує покращення, – це державний екологічний контроль та відповідний нагляд у регіонах. Специфічним аспектом даної проблеми є чітке розмежування контрольно-екологічних повноважень центральної і місцевої влади [18, с. 256].

Позитивна трансформація моделі економічного життя держави з урахуванням екологічної безпеки вимагає суттєвого вдосконалення механізму правового забезпечення і організаційно-інституційного поступу. Слід створити такий раціональний і чіткий правовий механізм, який би наперед визначив економічну вигідність енерго- і ресурсозберігаючої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрейцев В.І. Новітні доктрини екологічного права України: ретроспективний аналіз та погляд у майбутнє. Вища школа. 2010. № 5-6. С. 25–46.
2. Шемшученко Ю.С. Актуальні проблеми кодифікації національного та міжнародного екологічного права. Право України. 2011. № 2. С. 4.
3. Костицький В.В. Екологія перехідного періоду: право, держава, економіка (економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища в Україні. Київ: ІЗП і ПЕ. 2003. 772 с.
4. Патlachук О.В. Шляхи побудови екологічної доктрини України. Держава та регіони. Серія: ПРАВО. 2016. № 3(53). С. 53.
5. Розовский Б.Г. Экономико-правовой механизм охраны окружающей природной среды: мифы и реальность. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. Спецвипуск. 2008. Ч. 1. С. 14–30.
6. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
7. Закон України «Про основи національної безпеки України». Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39. Ст. 351.
8. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41. Ст. 546.
9. Постанова Верховної Ради України «Основні напрями державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 38-39. Ст. 248.
10. Балюк Г. Проблеми законодавчої регламентації та реалізації в Україні екологічної складової концепції сталого розвитку. Право України. 2011. № 2. С. 85.
11. Васюков Д.О., Бугаєць А.В., Будник О.А., Шалугін В.С. Екологізація економіки і перехід до сталого розвитку. Екологічна безпека. 2009. №4(8). С. 77–83.
12. Генсірук С.А. Історія лісівництва в Україні. Л.: Світ, 1995. 422 с.
13. Патlachук О.В. Доктрини природоохоронного права: історико-правове дослідження: дис.. канд. юр. наук: спец. 12.00.01. – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Івано-Франківськ, 2017. 187 с.
14. Закон України «Про екологічну мережу України». 2004. № 45. Ст. 502.
15. Даценко Л.Є. Правові аспекти біологічної безпеки при поводженні з генетично-модифікованими організмами. Екологічна безпека. 2008. № 3-4. С. 110.
16. Сокур Н.И., Гаврилов П.Е. Эколога-экономические подходы в решении проблем экологической безопасности. Екологічна безпека. 2009. № 1(5). С. 45.
17. Шмандій В.М., Шмандій О.В. Екологічна безпека – одна з основних складових національної безпеки України. Екологічна безпека. 2008. № 1. С. 9–15.
18. Вербицкий Ю. Эколога-экономическая составляющая процессов глобализации // Сб. науч. тр. Вып. 35 / Ответ. ред. В.Е. Новицкий. К.: Ин-т мировой экон. и междунар. отношений НАН Украины, 2002. С. 249–256.